

KRYSTYNA PAWŁOWSKA

KOLEKCJA

MEDALIKÓW I KRZYŻYKÓW

WŁADYSŁAWA BARTYNOWSKIEGO

**KOLEKCJA
MEDALIKÓW I KRZYŻYKÓW
WŁADYSŁAWA BARTYNOWSKIEGO**

KRYSTYNA PAWŁOWSKA

**KOLEKCJA
MEDALIKÓW I KRZYŻYKÓW
WŁADYSŁAWA BARTYNOWSKIEGO**

Kraków

© Copyright by Krystyna Pawłowska, 2023

✉ pawlowska.krystyna@gmail.com

Recenzja
prof. dr hab. Jarosław Bodzek

Opracowanie redakcyjne
Justyna Wójcik

Projekt okładki
Krystyna Pawłowska

Skład
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8138-808-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-809-2 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388092>

Opublikowano nakładem Autorki i jej przyjaciół

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne i podziękowania	7
1. Władysław Bartynowski	9
2. Kolekcja medalików i krzyżyków	16
3. Stan badań	19
4. Datowanie kolekcji	25
5. Kształty	28
6. Wielkość	31
7. Cechy techniczne	32
8. Katalog kolekcji medalików i krzyżyków – opis	36
9. Treści religijne medalików i krzyżyków	39
10. Medaliki maryjne – sposoby przedstawiania	40
11. Źródła powstania i przestania medalików maryjnych	44
11.1. Cudowny medalik	44
11.2. Medalik saletyński	48
11.3. Medalik z Lourdes	49
11.4. Medalik fatimski	50
11.5. Medalik Matki Bożej Różańcowej i Szkaplerznej	51
11.6. Medalik Matki Bożej Nieustającej Pomocy	52
11.7. Medalik Matki Bożej Bolesnej	53
11.8. Medalik Matki Bożej Loretańskiej	55
11.9. Inne medaliki maryjne	56
12. Jezus Chrystus na medalikach i krzyżykach	59
13. Święci na medalikach	63
14. Medaliki z papieżami	65

15. Krzyżyki	66
16. Napisy na medalikach i krzyżykach	68
17. Instytucjonalna przynależność medalików i krzyżyków	76
18. Pierwotory wyobrażeń na medalikach	79
19. Łaski związane z noszeniem medalików	92
20. Świątynie na medalikach	94
21. Album bartynotypów z medalikami	100
22. Walory plastyczne medalików i krzyżyków	111
23. Medale	114
24. Skład stopów – wyniki badań spektrografem	117
25. Refleksja na zakończenie	133
26. Katalog medalików i krzyżyków kolekcji Władysława Bartynowskiego	135
Bibliografia	169
Spis ilustracji	172
Spis tablic	173
Streszczenie	175
Summary	176
Indeks osobowy	177

SŁOWO WSTĘPNE I PODZIĘKOWANIA

Około 30 lat temu w domu, który w roku 1900 kupił mój pradziadek Władysław Bartynowski, odnalazłam kolekcję medalików. Jako że jestem architektem, moją szczególną uwagę przyciągnęły wówczas precyzyjne wizerunki świątyń na rewersach niektórych z nich. Zawsze też fascynował mnie piękny krzyżyk, należący, jak się potem okazało, do staroobrzędowców. Jako całość odpowiednio wyeksponowane medaliki wyglądały efektownie i oryginalnie.

Porządkując archiwum rodzinne, znalazłam też album odbitek, tzw. bartynotypów, które przedstawiały także medaliki, ale inne niż te oryginalne odnalezione poprzednio.

Długo nie miałam czasu, aby zająć się tym zbiorem miniaturowych dzieł rzemiosła i sztuki. Gdy przyszedł na to czas w związku z pisaniem książki o rodzinie mojej matki, temat wciągnął mnie na tyle, że zamiast pierwotnie planowanego rozdziału, potem osobnego artykułu, doszło w końcu do napisania tej książki. Ponieważ nigdy wcześniej nie zajmowałam się tym tematem, medaliki zadawały mi mnóstwo pytań. Każdy z nich nie bez oporów opowiadał swoją historię. Obcowanie z całością kolekcji skłaniało do refleksji nad pracowitością XIX-wiecznych kolekcjonerów, nad religijnością tamtych czasów, nad różnicą w dostępie do informacji między tamtym okresem a współczesnością.

Tematyka medalików ma wiele aspektów, ale żaden z nich nie doczekał się rozbudowanej literatury naukowej. W dobie Internetu i daleko posuniętej digitalizacji zbiorów bibliotecznych i muzealnych niemal wszystko ma jednak jakąś swoją literaturę. Jest to nie zawsze wiarygodne, ale niemniej cenne źródło, zwłaszcza gdy prowadzi się badania podczas pandemii. Były jednak przypadki, kiedy ani pomoc instytucji, ani Internetu nie okazała się wystarczająca. Wówczas musiałam poprosić o pomoc ludzi i tym ludziom chcę złożyć serdeczne podziękowania.

Za życzliwą recenzję pracy, a także komentarze i propozycje, które przyczyniły się do wzbogacenia treści tej książki, serdecznie dziękuję prof. dr. hab. Jarosławowi Bodzkowi z Muzeum Czapskich w Krakowie. Dzięki niemu mogłam także skorzystać ze skarbów tamtejszej biblioteki.

Za cenne uwagi z zakresu historii sztuki dotyczące całego tekstu serdecznie dziękuję zawsze życzliwej przyjaciółce Danucie Czapczyńskiej-Kleszczyńskiej.

Medalik dalekowschodni, który ostatecznie okazał się chińskim, był szczególnie trudny do rozszyfrowania. Zatem serdeczne podziękowania za pomoc w odkryciu, skąd pochodzi i co na nim napisano, składam japońskiemu przyjacielowi prof. Hiroshiemu Yahagi.

W określeniu, z czego zrobione są medaliki, oprócz instytucji dysponujących spektrometrem, pomogli mi dwaj polscy przyjaciele: Janusz Magiera i Mieczysław Novák. Im także bardzo serdecznie dziękuję.

Panu Lesławowi Sławińskiemu serdecznie dziękuję, że pracując nad układem graficznym tej książki, nadprogramowo zidentyfikował jedyny niezidentyfikowany przeze mnie medalik i dwie firmy medalierskie, których nie zdołałam rozpoznać. To się ceni.

Serdecznie dziękuję też ks. Zdzisławowi Ossowskiemu, Agacie Zachariasz oraz Klaudii i Mateuszowi Walaszczykom za pomoc w wydaniu tej książki.

1. WŁADYSŁAW BARTYNOWSKI¹

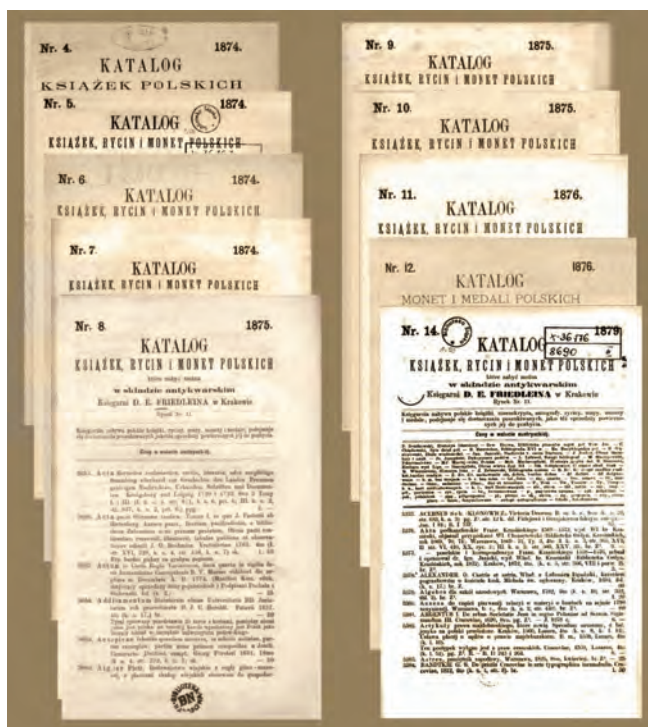
Ryc. 1. Władysław Bartynowski (1832–1918)²

Władysław Bartynowski to jedna z najwybitniejszych postaci polskiej numizmatyki. Z dziedziną tą zetknął się już jako dziecko w domu ojca Maksymiliana,

- ¹ Publikacje na temat Władysława Bartynowskiego: M. G u m o w s k i, *Władysław Bartynowski*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 1918, nr 12, s. 1; i d e m, *Władysław Bartynowski. Wspomnienia pośmiertne*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 1918–1919, s. 130–135; R. T r o c, *Władysław Bartynowski jako bibliofil i antykwariusz*, maszynopis pracy magisterskiej napisanej pod kier. M. Kocójowej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1982; M. K o c ó j o w a, *Znaczenie kulturalno-społeczne XIX-wiecznych faksymiliów starych druków Władysława Bartynowskiego*, „Roczniki Biblioteczne” R. 29, 1985, z. 1–2, s. 383–416; A. G r u c a, *Władysław Bartynowski (1832–1912)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997, s. 37–44; R. J a n k e, *Władysław Bartynowski jako numizmatyk w 180 rocznicę urodzin*, „Przegląd Numizmatyczny” 2012, nr 4(79), s. 41–42; P. Ż u k o w s k i, *Władysław Bartynowski (1832–1918). Życie, twórczość i spuścizna archiwalna w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Notae Numismatologicae. Zapiski Numizmatyczne” 2014, t. 9, s. 195–215.
- ² W wielu publikacjach, jak również w *Spisie ludności miasta Krakowa z 1900 r.*, jako data urodzenia Władysława Bartynowskiego podawany jest rok 1832. Tekst tabliczki nagrobnej, nekrolog zamieszczony w „Czasie” nr 536 z 17 grudnia 1918 r., a także wspomnienia córki o śmierci ojca głoszą, że Władysław urodził się w roku 1833. B. U h m a, *Kroniki wojenne*, zapis z dn. 14.01.1919; rękopis w archiwum domowym A. Kordeckiej-Magiery.

który kolekcjonował książki, obrazy, zabytkowe medale i monety. Władysław jednak nie przejął jego kolekcji. Ojciec zmarł, gdy Władysław miał 6 lat, a kolekcja została sprzedana. Odziedziczył po ojcu jedynie bibliotekę i wielką pasję kolekcjonerską.

Władysław, zgodnie z tradycją rodzinną, podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jednak studiów tych nie skończył – zajął się życiem rodzinnym i samodzielną pracą naukową i zawodową. Pierwszym miejscem jego pracy od ok. 1870 r. była Księgarnia Friedleina, a jej ówczesny właściciel Józef Friedlein, późniejszy prezydent Krakowa, był jego kolegą z gimnazjum i partnerem w pracy księgarskiej i kolekcjonerskiej. Bartynowskiemu powierzono dział antykwaryczny, w tym sporządzanie katalogów książek, rycin, monet, medali, map, czyli wszystkiego, co oferowała swoim klientom ta jedna z najstarszych księgarni w Krakowie.

Ryc. 2. Katalogi Księgarni Friedleina, które redagował lub współredagował Władysław Bartynowski

Styl spełniania obowiązków przez Władysława był daleki od roli biernego sprzedawcy. Jego osobistym celem było przyczynić się do zachowania przed zniszczeniem różnego rodzaju ruchomych zabytków polskich lub Polski dotyczących. Tak rozumiał swój patriotyzm i ten cel przyświecał mu przez całe życie. Szczęśliwie doczekał dnia odzyskania przez Polskę niepodległości.

STRESZCZENIE

Celem książki jest przedstawienie kolekcji medalików i krzyżyków należących do Władysława Bartynowskiego (1832-1918). Był on kolekcjonerem numizmatów, rycin, starodruków, a także antykwariuszem, bibliofilem, konserwatorem książek i jednym z pierwszych wydawców faksymile starodruków polskich. Stworzył metodę kopiowania monet i medali zwaną bartynotypią, pozwalającą na odwzorowanie oryginału w postaci kopii, która jest jednocześnie czarno-białą grafiką i reliefem wyciśniętym w papierze. Większość swoich zbiorów Bartynowski przekazał krakowskim muzeom: Muzeum Czapskich i Muzeum Narodowemu, za co jego nazwisko uwieczniono na tablicy ofiarodawców umieszczonej na ścianie Sukiennic.

W archiwum domowym jego rodziny zachowała się kolekcja medalików religijnych i krzyżyków pochodzących głównie z XIX wieku. Kolekcja ta dotąd nie była nigdzie prezentowana ani opisana. Książka ta poświęcona jest właśnie tej kolekcji. Jej najważniejszą zawartością jest katalog obejmujący fotografie i opisy wszystkich obiektów, w tym medalików związanych z wielkimi objawieniami, a także z sanktuariami i miejscami pielgrzymkowymi. Są to medaliki z Polski i wielu krajów europejskich, a także jeden medalik z Chin. Wszechstronna analiza treści i formy zbiorów dotyczy: stanu badań, datowania kolekcji, formy, treści, wielkości i cech technicznych medalików. Szczególnie interesujące może być wskazanie źródeł ikonograficznych wyobrażeń przedstawionych na medalikach, czyli obrazów, rzeźb i obiektów architektury sakralnej.

Książka zawiera ponadto krótką prezentację dwu innych zbiorów z rodzinnego archiwum: medalii świeckich i religijnych oraz albumu bartynotypów o podobnej tematyce.

Słowa kluczowe: medalik, kolekcja, objawienia, pierwowzór, bartynotyp, Bartynowski

SUMMARY

The aim of the book is to present a collection of medallions and crosses that belonged to Władysław Bartynowski (1832–1918). He was a collector of numismatic items, engravings, and antique books, as well as an antiquarian, a bibliophile, a book conservator and one of the earliest publishers of facsimiles of Polish antique books. He invented a method of reproducing coins and medals referred to in Poland as *bartynotypia*, i.e. “*bartynotypy*”, which makes it possible to create a copy of the original that is both a black-and-white print and a relief pressed into paper at the same time. Bartynowski bequeathed the majority of his collection to Cracow museums, namely the Czapski Museum and the National Museum, in recognition of which his name is commemorated on a donors’ plaque put up on the wall of Kraków’s Cloth Hall.

His family archive contains a collection of religious medallions and crosses, mostly going back to the 19th century. The collection has not been displayed or described anywhere so far. The book focuses on this very collection, and its most important part is a catalogue featuring photographs and descriptions of all items, including medallions connected with major divine revelations, as well as sanctuaries, and places of pilgrimage. The medallions are from Poland and many countries in Europe, whereas one comes from China. The comprehensive analysis of the content and form of the collection comprises a report on current research, the dating of the collection, the form, the content and the technical features of the medallions. Particularly interesting may be the identification of the iconographic sources of the images shown on the medallions, namely paintings, sculptures and specimens of church architecture.

Moreover, the book offers a brief overview of two other collections from the family archive: religious and other medals and an album of *bratynotypes* displaying similar items.

Keywords: religious medal, collection, apparitions, *prototyp*, *bartynotyp*, Bartynowski

Władysław Bartynowski (1832–1918) był kolekcjonerem numizmatów, rycin, starodruków oraz antykwariuszem, bibliofilem, konserwatorem książek i jednym z pierwszych wydawców faksymile starodruków polskich. Stworzył metodę kopiowania monet i medali zwaną bartynotypią. Większość swoich zbiorów przekazał muzeom krakowskim, za co jego nazwisko uwieczniono na tablicy ofiarodawców umieszczonej na ścianie Sukiennic.

W archiwum domowym jego rodziny zachowała się kolekcja medalików religijnych i krzyżyków, która nie była dotąd nigdzie prezentowana ani opisana. Niniejsza książka jest poświęcona tej kolekcji. Jej najważniejszą częścią jest katalog obejmujący fotografie i opisy wszystkich obiektów. Ponadto zawiera ona wszechstronną analizę treści i formy zbiorów. Jak pisze jej recenzent prof. Jarosław Bodzek, „może ona zostać potraktowana jako swego rodzaju podręcznik dla zbieraczy czy posiadaczy medalików. Jest to opracowanie przemyślane, ujmujące liczne i bardzo zróżnicowane aspekty problematyki medalików religijnych”.

Publikacja zawiera również krótką prezentację dwu innych zbiorów z rodzinnego archiwum: medali świeckich i religijnych oraz albumu bartynotypów o podobnej tematyce.

<https://akademicka.pl>